

Korkeatasoinen väitöskirja "kansallisen perheen" tunnehistoriasta

Reetta Eiränen:

Lähisuhteet ja nationalismi. Aate, tunteet ja sukupuoli Tengströmin perheessä 1800-luvun puolivälissä. Tampereen yliopiston väitöskirjat 79. Tampere 2019. 417 s. ISBN 978-952-03-1129-2.

Reetta Eiräsen väitöskirjan aihe – perinteisesti "kansalliseksi herätykseksi" määritelty ilmiö – on Suomen historian, sitä koskevan akateemisen tutkimuksen ja populaarin historiakirjoituksen kannalta mitä keskeisin ja myös laajasti käsitelty. Tällä tutkimuksen kentällä on kuitenkin tilaa ja tarvetta uusille avauksille. Innovatiivisen metodologisen otteensa ja perheeseen tarkentuvan näkökulmansa ansiosta Eiränen osoittaa vakuuttavasti, kuinka sinänsä perinteinen aihe alkaa elää uudelleen ja puhuttelee tämän päivän lukijaa. Tätä edesauttaa tietenkin se, että aihe on taas yhteiskunnallisesti ajankohtainen, kun nationalismista ja kansallisesta identiteetistä käyty keskustelu on viime aikoina voimistunut.

Eiräsen tutkimuskohteena olevaan Tengströmin perheeseen kuuluivat professori J. J. Tengström (1787–1858), jonka aatteellinen vaikutus suomalaiskansalliseen liikkeeseen sen alkuvuosina oli huomattava, ja hänen toinen vaimonsa Carolina Tengström (1803–1885) sekä professorin ensimmäisestä avioliitosta syntyneet lapset Robert (1823–1847), Sofi (1826–1906), Helene (1829–1857) ja Natalia (1830–1881) puolisoineen. Robert kuoli nuorena eikä ehtinyt avioitua. Tytärten puolisoineen M. A. Castrénin (1813–1852), Herman Kellgrenin (1822–1856) ja Paavo Tikkasen (1823–1873) myötä "kansallinen perhe" – tai Eiräsen suosima "kansallinen me" – lujittui ja muodosti perustan monipuoliselle aatteelliselle osallistumiselle. Castrén ja Kellgren olivat kielitieteilijöitä, jotka etenivät professoreiksi, ja Tikkanen puolestaan *Suometar*-lehden keskeisiä voimia.

Eiränen tarkastelee Tengströmin perhepiirin henkilösuhteita sekä suomalaiskansallisen aatteellisuuden ja identiteetin rakentumista suhteessa toisiinsa ja perheenjäsenten keskinäisen, kirjisiin perustuvan kanssa-

käymisen kautta. Hän analysoi, miten kohdehenkilöt käsittelevät omaa ja toistensa toimintaa ja muotoilivat sitä kautta kansallista identiteettiä niin yksilöllisessä kuin kollektiivisessa mielessä. Katse tarkentuu aatteen omakohtaiseen kokemukseen ja sille annettuihin merkityksiin, mikä tekee tutkimuksesta tuoreen ja innovatiivisen ja näin ollen perustellun. Tutkimustehtävä rajaa tarkastelun 1840–1850-luvuille. Tutkimuksen pääasiallinen aineisto koostuu vajaan neljästä sadasta ruotsinkielisestä kirjeestä, joita Eiränen on lukenut äärimmäisellä tarkkuudella ja huolellisesti kontekstoiden. Hän tunnistaa tutkimusasetelmansa ja siitä seuraavan aineiston rajauksen vaikuttavan perhepiirin henkilöistä muodostuvaan kuvaan; yksikään tutkimus ei voi tavoittaa kohdehenkilöidensä kaikkia sävyjä eikä ulottuvuuksia. Perhepiirin analysoimiseksi valittu ryhmäbiografinen näkökulma/metodi on hyvin perusteltu, ryhmäbiografian antaa mahdollisuuden nimenomaan ryhmän keskinäisen dynamiikan tarkasteluun. Eiränen huomioi elämäkertatutkimuksessa käytyä tutkimuseettistä keskustelua ja perustelee hyvin tutkijalta vaadittavan "kriittisen empaattisuuden".

Näkökulma tutkittavaan ilmiöön, tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja käytetyt menetelmät osoittavat Eiräsen vankan perehtyneisyyden ajankohtaisiin, kansalliset rajat ylittäviin tutkimuskeskusteluihin. Kansallisen ajattelun muotoutumista tarkastellaan ryhmäbiografista näkökulmasta ja selitetään sukupuolen sekä perhe- ja tunnedynamiikan avulla. Suomessa perusteellisesti tutkittua aatehistoriallista ilmiötä, nationalismia, tarkastellaan näin ollen uusista hedelmällisistä näkökulmista. Johdannossa Eiränen sijoittaa tutkimuksensa nationalismiin, perhe- ja sukupuolihistorian sekä tunteiden historian kentälle ja nostaa esiin näistä onnistuneen tiiviisti oman tutkimuksensa kannalta oleelliset keskustelukumppanit. Hieman enemmän huomiota olisi kuitenkin voinut antaa aiemmalle suomalaiselle nationalismitutkimukselle. Eiränen kyllä keskustelee Irma Sulkusen, Marja Jalavan ja Juha Siltalan tutkimusten kanssa, mutta muuhun arvokkaaseen suomalaiseen tutkimukseen viitataan lähinnä alaviitteissä.

Johdannossa Eiränen puretuu perusteellisesti hermeneutiikkaan perustuvaan kirjeaineiston lukutapaansa. Metodinsa hän nimeää kirjeiden kokemusluen-

naksi: kirjeitä luetaan paikkana rakentaa minuutta ja suhdetta toisiin. Kokemukset ymmärretään tulkinnoiksi eletystä elämästä, joissa mennyt, nykyisyys ja tuleva limittyvät toisiinsa. Tämä teoriaperusta on mitä luontevin, kun näkökulmana on nationalismiin tarkastelu omakohtaisten kokemusten ja avoimen tulevaisuuden näkökulmasta. Johdannossa esitellään myös tunteiden historian tutkimuksesta omaksutut keskeiset käsitteet, motiivi ja tunnekäytännöt, joita analysissä hyödynnetään.

Johdannon teoreettinen keskustelu kirjeiden kokemusluennasta ja tunnehistorian käsitteistä lukuisine tutkimusviitteineen haastaa lukijan ja saattaa tuntua vaikeasti avautuvalta. Olennaista kuitenkin on, ettei keskustelu jää irralliseksi vaan lukija pystyy seuraamaan käsittelyluvuissa, kuinka Eiranan hyödyntää teoreettisia lähtökohtiaan analysoidessaan suomalaisuusaatteen omakohtaista kokemista, sukupuolen vaikutusta tähän kokemukseen ja ryhmäidentiteetin muodostumista omakohtaisten kokemusten pohjalta. Argumentoinnin vakuuttavuutta vahvistaa lähdeaineiston tarkka dokumentointi, joka myös kertoo Eiranan systemaattisesta ja detaljintarkasta aineiston hallinnasta. Tutkimustehtävään vastataan neljässä pääluvussa. Tutkimuksen rakenne on looginen ja perusteltu: tarkastelu etenee perhepiirin muotoutumisesta perheenjäsenten eri asteiseen julkiseen suomalaisuutta edistävään toimintaan, minkä jälkeen syvennyttään lähi-suhteisiin. Ratkaisu tuottaa kuitenkin jonkun verran toistoa ja näin ollen pidentää työtä turhaan.

Eiranan tutkimus tuottaa uutta merkityksellistä tietoa aiemmin varsin vähän tunnetusta Tengströmin perhepiiristä ja perhepiirin kautta laajemmasta ilmiöstä – sivistyneistöpiirin ”kansallisesta heräämisestä” – ja osoittaa tunteiden ja sukupuolen voiman analyysin välineinä. Uusi keskiluokkainen perheideologia, jota sivistyneistö oli juurruttamassa suomalaisen yhteiskuntaan, perustui näkemykselle toisiaan täydentävistä sukupuolista ja perheestä intiiminä tunneyhteisönä. Eiranan osoittaa, kuinka Tengströmin piiri myötäili näitä uusia, yksityisen ja julkisen elämänpiirin tuottavia rajanvetoja. Kirjeiden lähiluennan avulla Eiranan pystyy kuitenkin mielenkiintoisesti osoittamaan, kuinka yksityinen ja julkinen limityivät toisiinsa ja kuinka sitoutuminen suomalaisuuteen tapahtui nimenomaan sivistyneistöpiirin ”yksityisessä” perheyhteydessä ja keskeisten perheiden keskinäisessä kanssakäymisessä. Tässä perheyhteydessä molemmilla sukupuolilla oli oma roolinsa. Eiranan osoittaa, ettei roolien sukupuolittuminen estänyt naisten aktiivista toimijuutta. Perhepiirin miehillä oli oma erityinen tehtävänsä suomalaisuuden rakentamisessa humanistisen tutkimuksen keinoin. Naisten rooli oli tukea miehensä näiden työtä akateemisissa pyrinnoissa, oli kyse sitten tutkimuksesta tai viroista käydystä kilpailusta. Yhteyden

hakemisessa suomenkieliseen kansaan naiset pääsivät toimimaan riippumattomammin.

Henkilökohtaisen kirjeaineiston avulla Eiranan on mahdollista osoittaa, kuinka kansallisuusajattelu – kollektiivinen ja aatteellinen ilmiö – pohjautui vahvasti yksilölliseen identiteettityöhön ja emotionaaliseen sitoutumiseen. Kansakunta ei ollut vain järjen vaan myös tunteen asia – tai oikeammin toisiinsa kietoutuvien järjen ja tunteen asia – ja myös miesten toimintaa on hedelmällistä tarkastella tunteiden historian kautta. Pidänkin Eiranan väitöskirjaa erityisen merkittävänä suomalaisen maskuliinisuuden historian tutkimukseen näkökulmasta. Perhepiirin miesten keskinäisten suhteiden tarkastelu tuo esiin nuorten miesten välille muotoutuneita intiimejä ystävyys- ja rakkauden kudelmaa sekä vanhemman miehen ja nuorempien välille muotoutuneita eri asteisia isä-poika-suhteita.

Eiranan tutkimus on monikerroksinen ja siitä avautuu joka lukukerralla jotakin uutta, mikä on tietenkin merkki korkeatasoisesta tutkimuksesta. Teemoja, johon olisi voinut pureutua tarkemminkin, ovat esimerkiksi uskonnon ja yliopiston rooli. Siteeratusta aineistosta paljastuu viittauksia uskonnon merkitykseen kansallisuusaatteen kokemisessa, mutta Eiranan ei syvenny näihin, ja uskonnon roolin pohtiminen jää johtopäätösluvussakin varsin vähälle. Yliopisto on teema, joka läpäisee koko työn, olihan kansakunnan rakentaminen tarkasteluajankohtana nimenomaan akateemista puuhaa ja tutkimuksen miespuoliset päähenkilöt toimivat niin yliopistossa osakuntineen kuin sen liepeillä. Tutkimuksen tulokset valaisevat oivallisella tavalla tarkasteluajan akateemista yhteisöä ja kulttuuria, mitä Eiranan olisi voinut käsitellä kootusti esimerkiksi johtopäätösluvussa. Kolmas seikka, jonka systematisointi jää vähälle, on kansakuntapuhuntaan liittyvät sanat ja käsitteet. Vaikka kyse ei ole käsitehistoriallisesta tutkimuksesta, Eiranan olisi esimerkiksi johtopäätösluvussa voinut kootusti pohtia sanastoa, joka loi tunteita ja johon tunteet kiinnittyivät.

Korkeatasoinen ja merkityksellinen historian tutkimus ei ole vain taidokasta käsityötä tieteenalan sääntöjä noudattaen tai niitä uudistaen vaan myös tietoon perustuvaa osallistumista ajankohtaiseen keskusteluun. Reetta Eiranan väitöskirja edustaa tällaista merkityksellistä tutkimusta. Se osoittaa emotionaalisuuden, omakohtaisuuden ja jokapäiväisyyden ja näihin kytkeytyen myös yksityisten intressien keskeytyksen kansallisuusajattelussa ja -liikehdinnässä sen alusta lähtien. Niin ikään hänen analyysinsä sukupuolten paikoista antaa eväitä tämänkin päivän nationalismiin kriittiseen tarkasteluun.

Tiina Kinnunen

Suomen ja Pohjois-Euroopan historian professori
Oulun yliopisto